

MİLLÎ MÜCÂDELE'NİN BAŞLARINDA İSTANBUL'DA YAYINLANAN TÜRK DÜNYASI GAZETESİ

Nejdet BİLGİ

Giriş:

Millî Mücâdele dönemi basını, diğer kaynakların yanında hem tarih hem de edebiyat araştırmalarına kaynaklık etmektedir. Ülkemizin yakın tarihinin en buhranlı döneminde zor şartlarda yayınlanan gazetelerin böyle bir dönemde nasıl bir tavır sergiledikleri veya hangi sorumlulukları ne derecede üstlendikleri, bir bütünü anlamak açısından önemli olsa gerektir.

Burada inceleme konusu yaptığımız gazete, Millî Mücâdele'nin başlarında İstanbul'da yayınlanan *Türk Dünyası*'dır. Gazete -büyük ölçüde bağımsızlarından Kâzım Nâmi (Duru) nin¹ çabalarıyla- "*Türk Dünyası Gazetesi Şirketi*" tarafından yayınlanmıştır.² İlk sayısı 21 Ağustos 1919

1. Kâzım Nâmi Duru (İstanbul 1876- 1967): Eğitimci, yazar. Yüzbaşı rütbesinde iken ordudan ayrıldı. Maarifin muhtelif kademelerinde bulundu. Cumhuriyet devrinde milletvekilliği yaptı. Birçok gazete ve dergide yazılar yazdı. Çeşitli konularda ellinin üzerinde kitabı vardır. Hakkında bilgi için bk. Feriha Baymur, "Kâzım Nâmi Duru", *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara 1987, ss. 165-185; *AnaBritannica*, VII, İstanbul 1986-1987, s.547; Kâzım Nâmi Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul 1957 ve *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, İstanbul 1958.

2. Şirketin, bütün esaslarını içeren bir mukavelename metnine ulaşamamakla beraber, mukavelenamenin bazı maddeleri ile şirketin kurucuları hakkındaki bilgileri, gazetenin yayınlanmadan önce dağıttığı 23 Temmuz 1919 tarihli broşürdeki şu yazıdan öğreniyoruz:

"10000 Lira Sermayeli '*Türk Dünyası*' Gazetesi Şirketi Mukavelenamesinden Bazı Maddeler

Bir taraftan Halide Edib hanımefendi ile muharrir ve muallim Kâzım Nâmi, müderris Hamdullah Subhi, muharrir Nebizade Ahmed Hamdi, Âşiyân Neşriyat ve Tedrisat Şirketi müdir-i umumisi Ahmed Cevdet, tüccardan Ermenaklı Mehmed Nuri, muharrirlerden Ahmed Beyler meyanelerinde kolektif ve diğer taraftan işbu mukavelenameye merbut cedvelde isimleri muharrir hissedaran beynlerinde komandit olmak üzere şerait-i âtiyeye tevfikân Dersaadet'de eshamlı bir komandit şirketi teşekkül etmiştir.

Madde 3- Şirketin Sermayesi ileride kabil-i tezyid olmak üzere ve beher sehm onar liradan ibaret bulunmak üzere bin sehm yani onbin Osmanlı lirasıdır.

Madde 8- Şüreka-yı gayr-ı mesule bir hisseye malik olabilmek için şirketin tarih-i teşkilinden itibaren dört sene zarfında on lira tediye eylemek mecburiyetindedir. İşbu on lira her sene ikibuçuk lira verilmek üzere dört senede tesviye ve ikmal olunacaktır. Heyât-ı idarece lüzum görüldüğü takdirde taksitlerin bir seneden evvel tesviyesi talep edilebilir.

tarihini taşıyan *Türk Dünyası* gazetesi, bazı fasıllarla 5 Şubat 1920 tarihine kadar yayınlanmıştır. Günlük olarak son sayısı 24 Kânun-ı evvel 1919 tarihinde yayınlanan gazete, bu tarihten bir süre sonra haftalık olarak, fakat ancak iki sayı yayınlanabilecektir. Kataloglarda *Türk Dünyası* gazetesinin 95 sayı yayınlandığı belirtilmekle beraber,³ biz bunu 97 olarak tespit ettik.⁴ Yaklaşık beşbuçuk aylık yayın hayatı ve 97 sayı bir gazete için uzun bir ömür değildir. Fakat dönemin şartları ve gazetenin yayın çizgisi dikkate alındığında *Türk Dünyası*'nın 97 sayı yayınlanabilmiş olmasını başarı kabul etmek gerekir. Çünkü o tarihlerde İstanbul'da yayınlanan bir gazetenin hem

Madde 16- Şüreka-yı gayr-ı mesule şirkete tediye eylediği meblağın nısfına kadar teminat-ı nema ile istikraz edebilir. Bunun şeraiti ve usulü nizamname-i dahili ile tayin olunacaktır.

Madde 25- Hisse-i temettü bir sene nihayetinde bervech-i âti taksim olunur: Sâfi hisse-i temettütün yüzde onu -suret-i taksimi nizamname-i dahilide irae edileceği üzere- ikramiye ve sermayenin öşrüne balığ oluncaya kadar yüzde eşi ihtiyat akçesi, yüzde onbeşi hakk-ı tesisi olarak badelikraz mütebakisi sermayeleri nisbetinde hissedarana tevzi olunur. Ancak üçüncü sene nihayetine kadar hissedarana isabet eden hisse-i temettütün kısm-ı kâfisi sene-i cedide taksitleri için ifraz olunacaktır.

Madde 26- Komanditer hissedarana otuz hisse için yüzde bir, ellibeş hisse için yüzde iki, seksen hisse için yüzde üç, yüz hisse için yüzde dört, yüzyirmi hisse için yüzde beş, yüz kırk hisse için yüzde altı, yüzellibeş hisse için yüzde yedi, yüz yetmiş hisse için yüzde sekiz, yüzseksenbeş hisse için yüzde dokuz, ikiyüz hisse için yüzde on, ikiyüzon hisse için yüzde onbir ve ilh. Bundan sonra her on hisse için yüzde bir aded ilave olunmak üzere müessislik hissesi verilir.

Pek az açık hisse senedi kalmıştır. Bu milli gazeteye iştirak etmek ve parasını emin bir surette işletmek isteyenlerin isti'cal etmeleri lazımdır. Kayd muamelesi *Türk Dünyası*'-idarehanesinde yapılır." (s.9-10).

3. Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu 1828-1928*, İstanbul, 1986, s. 422; *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu*, I, Ankara, 1987, s. 271; Zekâi Güner- Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basın*, Ankara 1990, s. 367.
4. 63 ve 90 numaralı sayılar çifttir. Gerçekte 31 Teşrin-i evvel 1919 Cuma günkü gazetenin 64 numaralı olması gerekirken, 63 şeklinde numaralanmış ve daha sonraki sayılar da bunu takip etmiştir. Gerçekte 92, fakat 63. sayıdaki tekrardan dolayı 91 numaralı olması gereken, 16 Kânun-ı evvel 1919 Salı tarihli gazeteye 90 numarası verilmiş ve bu defa da düzeltilmeksizin sonraki sayılar bunu takip etmiştir. Dolayısıyla iki sayı eksik görülmektedir. 31 Ağustos 1919 Salı günkü gazete gerçekte 11. sayı olduğu halde üzerinde 10 numarası bulunmaktadır. Fakat ardından gelen sayıda bu hata sürdürülmemiştir. 72. sayı dizgi hatasından 27 şeklindedir. Ayrıca 22. sayının klişesinde 17 Eylül, klişenin üstünde 18 Eylül tarihleri bulunmaktadır. Gazeteye 13 Eylül'den itibaren dört gün yayın yasağı cezası verildiği dikkate alındığında, 18 Eylül tarihi doğru olmalıdır.

millî hareketi desteklemesi hem de -ittihatçı aleyhtarlığının moda olduğu bir dönemde- Türk dünyasının meselelerine ilgi göstermesi kolay olmayacaktır. Ülkemizin içinde bulunduğu olumsuz şartlarda İstanbul'da yayınlanan ve milliyetçi bir çizgi takip eden *Türk Dünyası* gazetesinin teknik ve muhteva yönünden özelliklerinin tespit edilmesi yanında, Millî Mücadele'nin gazetede ki yankılarını haber ve yorumları açısından incelemeye çalışacağız. Ayrıca yakın tarihimizin bazı önemli kalemlerinin de bu kısa dönemdeki faaliyetlerini *Türk Dünyası* gazetesi çerçevesinde belirlemeye çalışacağız.

Türk Dünyası gazetesi hakkındaki çalışmalarımızı dört ayrı koleksiyon üzerinde yapabildik. Bu koleksiyonlar, İzmir Millî Kütüphane, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi ve Ankara Millî Kütüphane'dekilerdir. İzmir Millî Kütüphane'deki koleksiyon B-20 numarada bulunmaktadır. Bu koleksiyonda sekiz sayı eksiktir.⁵ Mevcut sayılar ciltli ve kullanılmaya elverişli olmakla beraber, birçok sayının başyazı kısmı 2-3cm. kadar cildin dikişine girdiği için okunamamaktadır. *Türk Dünyası* ile aynı ciltte 1919'da İstanbul'da İsmail Hami (Danişmend) tarafından yayınlanan *Memleket* gazetesi bulunmaktadır. Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki koleksiyon 8145 numarada bulunmaktadır.⁶ Aynı kütüphanede D. 69'da *Türk Dünyası Edebi İlavesi* ile gazetenin haftalık çıkan son iki sayısı (94 ve 95. sayılar) yer almaktadır.⁷ Baktığımız kütüphanelerin, Hakkı Tarık Us dışında hiçbirinde edebi ilave ile 95. sayıya tesadüf edemedik. Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki koleksiyonda iki sayı eksiktir.⁸ Gazetenin cildi büyük ölçüde dağılmış ve sayıların çoğu yıpranmış durumdadır. Atatürk Kitaplığı'ndaki koleksiyon 63 numaradadır. Bu koleksiyonda 1-93. sayıların hepsi mevcuttur. Birçok sayının fazlaca yıprandığı anlaşılan koleksiyon onarımdan geçirilmiş, daha kolay ve hasar vermeden kullanılabilir hale getirilmiştir. Yıpranmalar dolayısıyla okunamayan yerleri olmakla beraber, onarımın koleksiyonu büyük ölçüde yok olmanın kurtardığı anlaşılıyor. *Türk Dünyası* ile aynı ciltte 1918-19 yıllarında İstanbul'da yayınlanan ve başyazılarını Süleyman Nazif'in yazdığı *Hâdisât* gazetesi yer almaktadır. Atatürk Kitaplığı'nın B. 264/9 numarasında *Türk Dünyası*'nın 94. sayısı, yani haftalık yayınlanan ilk sayısı yer almaktadır.⁹ Bu sayı bir dosya içinde ve kullanılabilir durumdadır. *Türk Dünyası*'nın Millî

5. Eksik sayılar: 42, 84-88, 94 ve 95. sayılardır.

6. Duman, a.g.e., s. 422'de bu numarayı yanlış olarak B.C. 26 şeklinde vermiştir.

7. Duman, a.g.e., s. 422'de bu numarayı yanlışlıkla P. 69 şeklinde vermiştir.

8. Eksik sayılar: 19 ve 74. sayılardır.

9. Duman, a.g.e., s. 422.

Kütüphane (Ankara) 1962 SÇ. 97'de de bir koleksiyonu bulunmaktadır.¹⁰ Bu koleksiyonda 63(mükerrer), 75, 90(mükerrer) ile haftalık çıkan 94 ve 95. sayılar eksiktir. Koleksiyon ciltli halde olmakla beraber, bazı sayılar fazla yıpranmış ve dağınık durumdadır. Cildin dışında birkaç sayının yer aldığı bir dosya da bulunmaktadır. Yine Millî Kütüphane 1966 SÇ. 91'de *Haftalık Türk Dünyası*'nın ilk sayısı, yani 94. sayı yer almaktadır. *Türk Dünyası*'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi UG 32'de 2-93. sayıları;¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphanesi'nde de 15 sayısı¹² bulunmaktadır.

A.Yayın Bilgileri ve Teknik Özellikleri:

Gazetenin birinci sayfasının üst kısmının tam ortasında *Türk Dünyası* başlığı yer almaktadır. Başlığın hemen altında küçük harflerle tırnak içinde "Halkın Dediği Hakkın Dediği" ibaresi bulunmaktadır. Başlığın sağında ve solunda ağızda kuş tüyünden kalem bulunan bozkurt başlı birer çerçeve yer almaktadır. Bu çerçevelerden sağdakinde rûmî, milâdî ve hicrî olarak gazetenin tarihi belirtilmektedir. Soldaki çerçevede ise "İştirak şartları" başlığı ile abone şartları şu şekilde sıralanmaktadır: "İstanbul ve taşra için: Yıllığı 640, altı aylığı 330, üç aylığı 180, bir aylığı 60 guruş. Ecnebi memleketler için: Yıllığı 720, altı aylığı 370 guruş". Sağdaki çerçeve ile başlık arasında, "Matbaa idarehanesi: Cağaloğlu yokuşu telefon: İstanbul 000"; soldaki çerçeve ile başlık arasında, "Nâşiri [10.000] lira sermayeli Türk Dünyası Gazetesi Şirketi'dir", bilgileri bulunmaktadır. Başlık ve çerçevelerin alt ve üst kısmından birer çizgi geçmektedir. Üst çizginin sağ tarafında gazetenin kaçınıcı sayı olduğu, sol tarafında kaçınıcı yılı olduğu ve ortasında da fiyatı (2 guruş) yer almaktadır. *Türk Dünyası*'nın başlık kısmındaki bu bilgiler günlük çıkan bütün sayılarında aynıdır. Haftalık olarak yayınlanan iki sayının başlığı "*Haftalık Türk Dünyası*" şeklinde ve hemen altında "Halkın Dediği Hakkın Dediği" ibaresi bulunmaktadır. Başlık kısmının altında iki çizgi arasında sayı, tarih ve cild numarası yer almaktadır. Kapakta başlıktan sonra "münderecât" ve alt kısmında fiyat (1 guruş) ve adres (İstanbul 535 numarolu kutu)

10. *Eski Harfli*, s. 271; Güner-Kabataş, *a.g.e.*, s. 367. Her iki katalogda, 1962 SÇ. 97'de 94 ve 95. sayılar var gözükmele birlikte, incelememiz sırasında sözkonusu numarada yer alan koleksiyonda bu sayıların yer almadığını tespit ettik. 94. sayı, belirttiğimiz gibi ayrı bir numara taşıyan dosyada yer almakta ve 95. sayı da Millî Kütüphane'deki bu koleksiyonlarda bulunmamaktadır.

11. *Eski Harfli*, s. 271; Güner-Kabataş, *a.g.e.*, s. 367; İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 390; Fevzi Çelik-Sevgi Akyüz, *TBMM Kütüphanesi Süreli Yayınlar Kataloğu*, Ankara 1987, s.311

12. Bu sayılar: 60-73. sayılardır.

bulunmaktadır. Arka kapakta abone şartları ve matbaa adı yer almaktadır. Buna göre abone şartları: Yıllık 400; altı aylık 220 ve üç aylık 125 guruşdur.

Türk Dünyası gazetesinin basıldığı matbaa ve sorumlu müdürü bütün sayıların son sayfasında verilmiştir. Buna göre 19-21. sayılar hâric ilk 95 sayının (1-93) *Türk Dünyası* Matbaası'nda yani kendi matbaasında basıldığı belirtilmektedir.¹³ Haftalık olarak yayınlanan 94 ve 95. sayılarda ise Tanin Matbaası'nda basıldıkları belirtilmektedir. Gazetenin 1-93. sayılarında "Müdür-i Mesul" olarak adı geçen üç isim bulunmaktadır: 1-41. sayılarda Agâh;¹⁴ 42-68. sayılarda Alâeddin Mehmed; 69-93. ile haftalık çıkan 94 ve 95. sayılarda ise A(yın) Behcet.¹⁵

Türk Dünyası gazetesi genelde 62x46 cm. ve 57x41 cm. boyutlarında yayınlanmıştır. *Haftalık Türk Dünyası* ise dergi şeklinde ve 35x25 cm. boyutlarındadır. Günlük olarak 95 sayı yayınlanan gazetenin 44 sayısı iki sayfa, 51 sayısı dört sayfadır.¹⁶ Haftalık olarak çıkan son iki sayı kapakla beraber 20 sayfadır.

Tamamı yedi sayı olan *Türk Dünyası Edebî İlavesi'nin*¹⁷ birinci sayfalarının üst kısmında başlık, tarih ve sayı ile birlikte "Meccanen verilir" ifadesi bulunmaktadır. Yaklaşık 28x21cm. boyutlarında yayınlanan ilavelerin ikinci sayısı 16, diğerleri sekiz sayfadır.

Genelde siyah mürekkebin kullanıldığı *Türk Dünyası'nın* bazı sayılarında kırmızı, mavi ve yeşil renkli mürekkepler de kullanılmıştır. Ancak daha ilk sayısında renkli baskı tepkiyle karşılanmış ve gazete 2. sayısında, "ilk nüshamızın tabı için kullanılan mürekkebin rengine gerek şifahen gerek

13. Kâzım Nami hatıralarında Ali Şükrü Bey'in matbaasını kiraladıklarını ve haftalık çıkan son iki sayının Tanin Matbaası'nda basıldığını belirtiyor. bk. Duru, *Cumhuriyet Devri*, s.3-4. Gazetenin yayınlanacağını duyuran broşürde, "Matbaa ve idarehanesi Bâb-ı Âli civarı Cağaloğlu yokuşunda eski Ali Şükrü Matbaası'dır" denilmektedir (s. 11). Duman, *a.g.e.*, s. 422'de gazetenin Necm-i İstikbal Matbaası'nda basıldığını yazmıştır ki yanlıştır. Ayrıca gazetenin muhtelif sayılarında her türlü matbaa işlerinin uygun fiyatlarla *Türk Dünyası* Matbaası'nda yapıldığını duyuran ilanlar yer almaktadır.

14. 19. sayıda bu isim Mehmed Agâh şeklindedir.

15. Duman, *a.g.e.*, s. 422'de müdür-i mesul olarak Agâh Behcet ismini veriyor. Buna göre bizim tespit ettiğimiz Agâh ve Behcet isimleri aynı kişiye ait gibi görünüyor. Fakat gazetede yanyana ve hatta aynı sayılarda yer almayan bu isimlerin aynı kişiye ait olma ihtimali bulunuyorsa da bu hususu belirten başka bir kaynağa ihtiyaç vardır.

16. İki sayfa yayınlanan sayılar: 2-5,7-16, 18-21, 23-26, 28-32, 34-44, 61, 63(mükerrer), 74, 77,79,80.

17. İlaveler sırasıyla şu tarihleri taşımaktadır:1,4,12,19,25 Eylül, 2,10 Teşrin-i evvel 1335.

samimi bir şiddetle itiraz eden hemfikir ve hemkanaatlerimizden millî iman tezahüratını renklerde aramamalarını bununla beraber gökbayrağı da hatırlamalarını hürmetle rica edeceğiz" şeklinde açıklama yapmak ihtiyacını hissetmiştir.¹⁸

Gazetede zaman zaman güncel karikatürler ve nadiren de resimler yer almıştır.¹⁹ Fotoğrafa ise hemen her sayısında ve dönemin şartlarına göre yeterince yer verilebilmiştir.

Türk Dünyası'nın yayın hayatına ara verdiği veya vermek zorunda kaldığı zamanlar da olmuştur. Yayına ara verilen tarihler ve sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz: *Türk Dünyası* yayın hayatına ilk arayı 7-9 Eylül 1919 tarihlerinde kurban bayramı dolayısıyla vermiştir. Bayramın 2-4. günlerine tesadüf eden bu tarihlerde *Hilâl-i Ahmer* gazetesi yayınlanmıştır.²⁰ 14-17 Eylül 1919 tarihlerinde yayınlanamayan gazetenin bu defa sansüre uğradığı anlaşılmaktadır. 21. sayıdaki (13 Eylül 1919) başmakalenin yeri büyük ölçüde boş kalmış ve "Başmakalemiz sansürce tayı edilmiştir" notu konulmuştur. Anlaşılan bununla yetinmeyen sansür kurulu gazeteyi dört gün yayın yasağı ile cezalandırmıştır. Nitekim 22. sayıda (18 Eylül 1919), "Dört günlük icmal" başlığı altında, "İntişarımıza müsaade edilmeyen günlerin mühim haberleri" ifadesi yer almaktadır. 8 Teşrin-i evvel 1919 tarihinde yayınlanmayan gazetenin 9 Teşrin-i evvel 1919 tarihli sayısında, "Gazetemiz evvelki akşam sansüre yetiştirilemediğinden dün neşredilememiştir" açıklaması yer almıştır. *Türk Dünyası* 1-3 Teşrin-i sâni 1919 tarihlerinde bu defa kendi bünyesindeki bir anlaşmazlıktan dolayı yayınlanamamıştır. Bu durum "İtzar" başlıklı yazıda şöyle dile getirilmiştir: "İdaremizle heyet-i tertibiyemiz arasında hâsıl olan bir ihtilâf neticesinde yeni bir heyet-i tertibiye teşkil etmek mecburiyetinde kaldık. Bu yüzden gazetemiz üç gün intişar edemedi".²¹ *Türk Dünyası*'nın yayın hayatındaki en uzun ara 16-30 Teşrin-i sâni 1919 tarihlerindedir. Bu 15 günlük aranın

18. *Türk Dünyası*, 22 Ağustos 1919. 1. sayının baskısı tamamen mavi mürekkeple yapılmıştır; 17. sayının başlık kısmı, bazı resim ve yazıları kırmızıdır; 22. sayının başlık kısmı, bazı yazı ve resimleri de kırmızı ve yeşildir.

19. Karikatürlerde tespit edebildiğimiz imzalar şunlardır: Vahid, Sedad Simavi, S(in) S(in) (Sedad Simavi), M. Fazlı (Mehmed Fazlı), Râmiz(?) (Râmiz Gökçe). *Türk Dünyası*'nın 15 Teşrin-i sâni 1919 tarihli 75. sayısında yer alan bir ölüm haberinde, "Mütekaid-i askeriyeden ve gazetemiz resimcisi Münir Hayri Bey" ifadesi bize gazetede resimlerin sahibinin kimliğini vermektedir.

20. *Türk Dünyası*, 6 Eylül 1919.

21. *Türk Dünyası*, 4 Teşrin-i sâni 1919. Aynı yazıda, bu olayı kullanan (*Renaissance*) isimli Fransızca Ermeni gazetesinin, sevinçli bir şekilde *Türk Dünyası*'nın kapandığını duyurduğu ve gazetenin kurucuları hakkında bazı suçlamalarda bulunduğu da belirtiliyor.

gazetenin yeterince iyi idare edilememesinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim Kâzım Nâmi 1 Kânun-ı evvel 1919 tarihli başyazısının "hâmiş"inde, 16 Teşrin-i evvel'de Batı Anadolu'ya gittiğini ve 40 gün gezip döndükten sonra beklemediği olaylarla karşılaştığını belirtiyor. Hatıralarında da yerine bıraktığı arkadaşının Anadolu'ya kaçtığını ve gazetenin sürümünün çok azaldığını belirtiyor.²² *Türk Dünyası* 17-21 Kânun-ı evvel 1919 tarihlerinde de yayınlanamamıştır. 22 Kânun-ı evvel 1919 tarihli sayıda, gazetenin yayınlanamama sebebi belirtilmemekle beraber, "Zübde-i vekayii" başlığı altında şu ifade yer alıyor: "İntişar etmediğimiz günler zarfında cereyan eden ve akayii ve hadisât-ı mühimmeyi bervech-i âti telhis ediyoruz". Bu ifade beş günlük aranın yayın yasağından kaynaklanmadığını gösteriyor.

Türk Dünyası'nın günlük çıkan son sayısı 24 Kânun-ı evvel 1919 tarihini taşımaktadır. Bu tarihten 35 gün sonra 29 Kânun-ı evvel 1920'de gazete "*Haftalık Türk Dünyası*" adıyla yayınlanmıştır. Haftalık ilk sayıda bu uzun tatilin sebebi açıklanmaktadır. Açıklamada günlük olarak kurulan ve azamî fedakârlıkla yayınlanan *Türk Dünyası*'nın Anadolu'da giderek artan bir ilgi gördüğü halde, "maattessüf İstanbul'da ümid olunduğu kadar -temettü değil fakat- masrafını çıkaracak bir rağbet göremediğinden" yayınına bir süre ara vermek zorunda kaldığı belirtildikten sonra, "Yevmî olarak neşr etmekde olduğumuz gazetemizi badema muntazaman haftalık olarak neşr edeceğiz" denilmektedir.²³ Bununla beraber *Haftalık Türk Dünyası*'nın ikinci sayıyla birlikte yayın hayatı son bulacaktır.

Fasılalarla yaklaşık beşbuçuk aylık yayın hayatında, *Türk Dünyası*'nın başta sansür olmak üzere muhtelif sebeplerle verdiği aralar az sayılmaz. Bunların dışında, sansürün yayınlanan sayılardaki etkisini azımsamak mümkün görünmüyor. Nitekim günlük yayınlanan 95 sayısının sadece dokuz sayısında sansür izi yoktur.²⁴ Bu tarihlerde yayınlanan gazetelerde sansürün izlerini tespit etmek zor değildir. Çünkü yayınlanmadan önce sansür kurulunca incelenen dizgi halindeki gazeteden, sakıncalı görülen yerler çıkarılmakta ve o kısım boş kalmakta veya yazının sansürce çıkarıldığını belirten bir ifade konulmakta idi.²⁵ *Türk Dünyası*'ndaki

22. Duru, *Cumhuriyet Devri*, s. 4.

23. "Muhterem Kar'ilerimize", *Haftalık Türk Dünyası*, 29 Kânun-ı sâni 1920.

24. Bu sayılar: 2,3,13,17,18,22,49,54 ve 63'tür.

25. Mesela: Köprülü'nün 1. sayıda yer alan yazısından ara ara satırlar çıkarıldığı boş kalan yerlerden anlaşıldığı gibi, bir yerinde de "On yedi satır sansürce çıkarılmışdır" denilmektedir; 21 sayının boş kalan başmakale kısmında "Başmakalemiz sansürce tayy edilmişdir"; 25. sayıdaki başmakalede "Yirmi satır tayy edilmişdir"; 65. sayıda "Hususi telgraflarımız sansür tarafından tayy edilmişdir"; 73 sayıda Kuvâ-yı Milliye ile ilgili

sansürün nadiren 3-5 satır kadar, fakat daha çok 1-5 sütun civarında olduğunu görmek mümkündür.

B. Yayın Amacı ve Politikası:

Türk Dünyası adında bir gazetenin yayınlanacağına dair basında görebildiğimiz ilk haber, Kâzım Nami (Duru)'nin de yazarları arasında bulunduğu *Memleket* gazetesinin 29 Haziran 1919 tarihli sayısında yer almaktadır. Haberde, "Muhterem muharrirlerimizden Kâzım Nami Bey'in riyâset-i tahririyesinde (*Türk Dünyası*) namıyla siyasî, ilmî, edebî ve ictimâî bir gazete yevmî olarak bayram ertesi intişâr edecektir. Yeni refikimize muvaffakiyet temenni ederiz" denilmektedir. Bu haber, gazetenin yayın hayatına girdiği tarihten yaklaşık iki ay öncesine aittir. *Türk Dünyası* hakkında daha ayrıntılı bir haberin yine aynı gazetede 13 Ağustos'ta yayınlandığını görüyoruz. Haber şu şekildedir:²⁶

" *Türk Dünyası* ismiyle intişar edeceğini istihbar ettiğimiz gazeteye aid komandit bir şirket nizamnamesi idarehanemize tevdi kılınmıştır. Bunun matbuatda nik nâm ile müstehir olan Kâzım Nâmi, Hamdullah Subhi, Nebizâde Hamdi, tüccar-ı mutebereden ve müteşebbis gençlerden Ermenaklı Nuri beylerle Hâlîde Edib Hanım'ın teşebbüsü semeresi olduğunu görünce meselenin ciddiyet ve ehemmiyetine itimad ve imanımız arttı. Memleketimizde ilk defa olarak şirket halinde bir gazete teessüs eyliyor. Bu nâfi teşebbüsü tebrik ve halka buna iştiraki samimiyetle tavsiye ederiz"

Memleket gazetesindeki bu bilgilerin dışında, gazete hakkında daha fazla bilgi edinebildiğimiz başka bir kaynak ise, *Türk Dünyası* gazetesinin yayınlanmadan önce dağıttığı, 23 Temmuz 1919 tarihini taşıyan broşürdür.²⁷ Gazetenin yayın amacı ve politikasını tespit etmek açısından, broşürdeki "Birkaç Söz" başlıklı kısım dikkate değerdir:

fotoğrafların boş kalan yerlerinde "Resim sansür tarafından tayı edilmiştir" ifadeleri yer almaktadır.

26. *Memleket*, 13 Ağustos 1919. Haberde ismi geçenlerden Hamdullah Subhi (Tanrıöver)'nin gazetede imzasına tesadüf edilmemiştir. Aynı şekilde Ermenaklı Nuri Bey'in de imzası bulunmamaktadır. Gazetenin ilanlar kısmında sıkça yer alan şu ilan dikkatimizi çekmiştir: "Ermenaklı Mehmed Nuri - Tacir ve Komisyoncu, Tahmis Sokağı, Kurukahveci Hanı Numero 5-6". 1917-1918'de *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*'nı yayınlayan Mehmed Nuri (Duman, a.g.e., s. 414), Ahmet Hamdi Başar'ın eniştesidir. bk. *Kooperatif Seçme Yazılar 1932-1934*, Haz. Bülent Varlık, Ankara 1982, s. 22.

27. Bu broşürden haberdar olmamızı rahmetli Fevziye Abdullah Tansel'in, *Ömer Seyfeddin'in Şiirleri*, Ankara 1972 (s. 63) kitabına borçluyuz. Tansel, Ömer Seyfeddin'in *Türk Dünyası*'nda yayınlanan "Köroğlu Kimdi?" destanının ilk kısmına ulaşabilmek için bu broşürü aramış ve İstanbul Belediye Kütüphanesi, K/3855 numarada bularak faydalanmıştır.

"Muhterem kari, yarın çıkacak olan '*Türk Dünyası*' gazetesinin şianı 'Halkın Dediği Hakkın Dediği'dir. Bunun için '*Türk Dünyası*' gazetesini her Türk benimseyebilir ve benimsemelidir. Zaten '*Türk Dünyası*' gazetesi, eshamlı bir şirket tarafından neşredileceği için her Türk'ün hadd-ı zatında kendi gazetesi olan bu gazete ile maddeten de alakadar olması, şirketin birkaç hissesine kaydedilmek suretiyle '*Türk Dünyası*' gazetesine kısmen olsun temellük etmesi mümkündür.

'*Türk Dünyası*' gazetesi, her Türk'ün gazetesi olmakdan tevellüd etmesi tabi olan kuvveti pek mütekemmül bir gazete olmaya, havadisinin ve sevk ve mebzuliyetini, istihbaratının sürat ve emniyetini temine hasr edecektir.

'*Türk Dünyası*' milliyetperver, daha açık tabiriyle Türkçü bir gazete olacağından havadisindeki ve sevk ve mebzuliyetinin kendisine bahş edeceği mevkiini, samimiyeti, halka olan muhabbet ile tezyin edecektir.

'*Türk Dünyası*' milliyetçiliğinin, Türkçülüğünün neticesi olarak şübheli hiç bir emel arkasında koşmayacak, yalnız millete, Türk milletine bütün Türklere hizmet etmeye, mümkün mertebe faydeli olmaya çalışacaktır. Kısa bir ifade ile '*Türk Dünyası*' ancak Türklüğün, Türk mefkûreciliğinin naciz bir hizmetkârı' olacak, bu sıfatı ile iftihar edecektir.

Sözümüzü bitirmek, ifadelerimizdeki sıdk ve samimiyetin sübutunu yarından itibaren başlayacak olan neşriyatımıza bırakmak üzere diyeceğiz ki '*Türk Dünyası*' sizin hepimizindir. Yarın kendisine göstereceğiniz tesahübkarâne kabule müstehak olduğunu her halde isbat edecektir.'

'*Türk Dünyası*' yarınci muhterem karilerine şimdiden en hürmetkâr selamlarını takdim ile mübahi olur."

Türk Dünyası yayın hayatına girerken, sınırlı da olsa diğer gazetelerde de haber olarak yer almıştır. *Tarik* gazetesinin 20 Ağustos 1919

Bu broşürün -8. sayfadan sonrası eksik- bir nüshası da Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde 6401 numarada bulunmaktadır. Tansel'in "Koroğlu Kimdi?" destanının broşürde bulunduğu ilk kısım, gazetenin 5. sayısında tekrar yayınlanmıştır. Bu broşür, 23 Temmuz 1919 tarihi taşımakta ve ertesi gün gazetenin yayınlanacağını belirtmektedir. Fakat gazete bu tarihten yaklaşık bir ay sonra, 21 Ağustos'ta yayınlanabilmiştir. "*Türk Dünyası* Gazetesinin Hediyesi" olup, "meccanen tevzi olunur" ibaresini taşıyan broşür yaklaşık 17x11-çm boyutlarında ve 14 sayfadan ibarettir. Broşürde sırasıyla "Birkaç Söz" başlıklı gazete hakkında bilgi veren bir yazı; Reşad Nuri'nin "Deniz Banyosu" adlı bir hikayesi; Ömer Seyfeddin'in "Koroğlu Kimdi?" destanının ilk kısmı ile "*Türk Dünyası* Gazetesi Şirketinin Mukavelenamesinden Bazı Maddeler" başlıklı bir yazı bulunmaktadır. En son sayfada da gazete ve matbaanın reklamları yer almaktadır.

tarifli sayısında "Yeni bir refik" başlığını taşıyan haberde, *Türk Dünyası* adı ile yayınlanacak gazeteğe başarılar dilenmektedir.²⁸ Aynı tarihi taşıyan *İleri* gazetesinde, *Türk Dünyası*'nın "yarından itibaren dört büyük sahife ve renkli, resimli olarak" yayınlanacağı haberi yer almaktadır.²⁹ Gazetenin yayınlandığı gün *İfham*'da şu haber yer almıştır: "*Türk Dünyası* bugün çıkmıştır. Milliyetperver bir meslek takib eden refikimizin intişarını tebrik eder ve muvaffakiyetini temenni ederiz."³⁰ *Tarik* gazetesi 22 Ağustos'da, yayınlanacağını önceden haber verdiği *Türk Dünyası*'nın dört sayfa olarak yayınlanacağını duyuruyor ve tekrar başarılar diliyor.³¹ Aynı günkü *Alemdar* gazetesinde de *Türk Dünyası*'na başarılar dilenmektedir.³²

Türk Dünyası adıyla yayınlanacak gazetenin milliyetçi bir çizgi takibedeceğini diğer gazetelerden derlenen bu bilgilerden öğreniyoruz. Nitekim gazetenin ilk sayısında yer alan başyazı bunu ortaya koyuyor.³³ Gazetenin kurucu ve başyazarlarından Kâzım Nâmi imzasıyla yayınlanan "Mefkûremiz: Halkçılık- Milliyetçilik" adlı bu yazıda önce batı ve doğu dünyası arasında bir mukayese yapılıyor. Her iki dünya arasındaki büyük farklar, sosyal oluşumların bir sonucu olarak değerlendiriliyor. "Şarkda devletin işleri hükümdarın iradesiyle dönerken, garbda bütün halkın iradesiyle dönerdi" denildikten sonra "şark 'teokratik-hüdâşâhi' bir idare, garb ise 'demokratik-halkî' bir idare ile yürüyordu" tanımlaması yapılıyor. Onbeşinci yüzyıla kadar teokratik idarenin hakim olduğu Avrupa'da eski Yunan'ın incelenmesiyle yenileşme hareketlerinin hız kazandığı ve bu yenilikçiliğin sonucunda batılı milletlerin milliyetçi oldukları, dinlerini ve devletlerini millileştirdikleri dile getiriliyor. Doğuda Arapların Emevi hilâfetine kadar halkçı bir idare altında yaşadığı belirtildikten sonra şu değerlendirme yapılıyor:

"Lâkin teokratik İran, Bizans kavimleriyle, medeniyetleriyle temas edince, hilâfeti saltanata, İslâm'ın yükselttiği, nurlandırdığı halkçılığı 'otokrasi-hodşâhi'ye çevirdiler. "Akvâl'ül-halk, aklâm'ül-hak - Halkın dediği, hakkın dediği" sözünü bize kadar yetiştiren Arablar, İranîler'den, Şarki Romalılar'dan aldıkları teokratik idareyi de bize miras olarak bıraktılar."

Osmanlı Türkleri'nin altı asırdan fazla böyle bir idare altında yaşadığını, Tanzimat sonrasında Avrupalılaşmaya çalışanların ve bugünkü

28. *Tarik*, 20 Ağustos 1919.

29. *İleri*, 20 Ağustos 1919.

30. *İfham*, 21 Ağustos 1919.

31. *Tarik*, 22 Ağustos 1919.

32. *Alemdar*, 22 Ağustos 1919.

33. Kâzım Nami, "Mefkûremiz: Halkçılık- Milliyetçilik", *Türk Dünyası*, 21 Ağustos 1919.

ilim ve idare adamlarının da teokratik zihniyetin etkisinde kaldıklarını belirten Kâzım Nâmi, itihatchılık ve itilâfçılığın da bunun uzantısı olduğunu ve bir asırdır bu yüzden medenileşemediğimizi savunuyor.

Kâzım Nâmi bu genel değerlendirmeden sonra, gazetenin yayın politikasını ortaya koyar mahiyette gördüğümüz, şu görüşlerini dile getiriyor:

"Türkçülüğü, Karakurum sahralarına gitmek, güzel İstanbul lehçesini, kulağımıza yabancı gelen kelimelerle bozmak zan edenler aldandılar, aldanıyorlar. Türkçülük, milliyetçilik Türk halkçılığından başka birşey değildir. Biz istiyoruz ki halkın dilini söyleyelim, halkın vicdâniyle vicdanlanalım, ahlâkıyla ahlâklanalım. Kıymet hep halkındır".

Halkçılığın bir ülkenin "ayak takımına" önem vermek anlamına gelmediğini, çünkü halkın milletin bütün unsurlarını kapsadığını vurgulayan Kâzım Nâmi, milliyetçilikle halkçılığın aynı şey olduğunu belirterek, "şiarımız, milliyetçilik-halkçılıktır. 'Türküz, Türkçüyüz' demekle ancak bunu murad ediyoruz" diyor. Toplumların "ahlâkî birer uzviyet" olduğunu, kendi millî benliğimiz kadar başka milletlere de saygılı olduklarını belirten Kâzım Nâmi, yazısını şu sözlerle tamamlıyor: "Bizden, asırlarla bizimle beraber yaşamış, bizimle birlikte gülmüş ağlamış, hemdîn milletlere değil, dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan bütün milletlere karşı bu hürmetden başka birşey memûl edilmemelidir. Biz, fikirleri, yahud fikirler kadar ehemmiyet kazanmış şahısları takdir, tenkid ederiz. Hasis ihtiraslarla şahsiyetlere hücumlardan uzak kalacağız. Onun için buna karşılık başkalarından da Türklüğümüze hürmet istemek hakkımızdır, zannederiz. Bu suretle mesleğimizi hülâsa etmiş olduk. Şimdi yürüyeceğimiz yolda muvaffak olmamızı Tanrı Tealâ'dan temenni etmekle sözümüzü keseriz."

Haftalık Türk Dünyası'nda yer alan ve okuyuculara hitaben kaleme alınan bir yazıdaki şu ifadeler de gazetenin yayın amacını vurgular niteliktedir:³⁴ "(*Türk Dünyası*)nı tesis ederken müessisler, maddi ve hasis bir menfaatten uzak kalarak yalnız mukaddes bildikleri millî mefkûreyi müdâfaaya azm etmiş olduğundan ve bu maksad için vücuda getirilen şirkete dahil olub hissedar kayd olunan zevat da tevdiatlarına mukabil maddi bir temettüden ziyade manevi bir hedef beklediklerinden husûl-i maksad için çalışmak hususunda hiçbir zaman gayretimize hâlel gelmemiş ve gelmeyecektir."

Türk Dünyası'nın yayın çizgisini yeterince vurgulayan bu görüşlerin açıklımalarını yayın hayatı boyunca izlemek mümkündür. Nitekim

34. Muhterem Kar'ilerimize", *Haftalık Türk Dünyası*, 29 Kânun-ı sâni 1920.

Türk Dünyası bu çizgisinden dolayı Damad Ferid Hükûmeti döneminde sıkı sansürün dışında, satışı engellenmeye çalışılan gazeteler arasında yer alacaktır. Bu husus 41. sayıda yer alan bir haber-yorumda dile getirilmektedir.³⁵ "Gazetelere Suikasd" başlığını taşıyan yazıda, *Türk Dünyası*'nın okuyucuya ulaşmasının engellendiği yolunda başından beri şikayetlerle karşılaştığı, fakat önemsenmediği belirtildikten sonra şöyle devam ediliyor: "Meğer haksız imişiz. Bu da bazı müvezzilerin bâistida hükûmete vukuubulan bir müracaatlarıyla sabit olmuştur. Müvezzilerin istidanâmelerinde beyan ettiklerine göre kendileri, (*Türk Dünyası*), (*İleri*), (*Vakit*), (*İfham*) ve (*Vatan*) gazetelerini pek az satmaları konusunda hükûmet-i sâbikanın bazı memurları tarafından tazyik ve tehdid edilmişlerdir."

Türk Dünyası gazetesinin çizgisine uygun olarak Millî Mücadele ile ilgili gelişmelere birçok gazeteye oranla daha fazla yer ve bu harekete destek verdiğini söylemek mümkündür. Nitekim Millî Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'nın görüşleriyle gazetenin çizgisi büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

C. Başyazar ve Yazarları:

Mütareke ortamı olumsuzluklarının giderek daha fazla kendini gösterdiği ve bu olumsuzluklara karşı millî direnişin Mustafa Kemal Paşa önderliğinde teşkilatlandığı bir sırada yayın hayatına başlayan gazete, yaklaşık beşbuçuk aylık yayın hayatına Anadolu'daki millî hareket ile İstanbul'daki hükûmet arasında meydana gelen yakınlaşma ortamında son vermek zorunda kalmıştır. Olayların çok yönlü değişkenlik gösterdiği bir ortamda, *Türk Dünyası* milliyetçi bir çizgide yayın yapmanın zorluklarını yaşarken, cesaret ve fedakârlığın sesi ve örneği olabilmıştır. *Türk Dünyası*'nın yazar kadrosu da şüphesiz milliyetçi çizgideydi. Gazetenin başyazarını çoğunlukla kurucusu durumunda olan Kâzım Nâmi (Duru) ile Nebizâde Ahmed Hamdi (Ülkümen)³⁶ yazmışlardır. *Türk Dünyası*'nın günlük olarak

35. "Gazetelere Suikasd", *Türk Dünyası*, 7 Teşrin-i evvel 1919.

36. Nebizâde Ahmed Hamdi Ülkümen (Serez 1888-1969): Hukukçu, gazeteci ve yazar. 1920'den itibaren altı dönem Trabzon milletvekilliği yapmıştır. bk. Kâzım Öztürk, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-1973*, Ankara 1973, s. 70; Duru, *İttihat ve Terakki*, s. 42. Nebizâde Ahmed Hamdi 1911 yılında Selânik'te yayınlanan *Yeni Felsefe Mecmuası*'nın kurucuları arasında yer almıştır (Duman, *a.g.e.*, s.454); 1911-1915 yıllarında yayınlanan *Turan* ve 1912 yılında Selânik'te yayınlanan *Türk İli* gazetelerinin sorumlu müdürlüklerini yapmıştır (Duman, *a.g.e.*, s.419,424); 1918-1919 yıllarında İstanbul'da yayınlanan *Zaman* gazetesinde başyazarı vardır; 1920-1924 yıllarında yayınlanan *Anadolu'da Yenigün* gazetesinde başyazarı bulunmaktadır (Uygur Kocabaşoğlu, "Millî Mücadelenin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, XXXVI/1-4, Ankara

yayınlanan sayılarında Kâzım Nâmi imzasını taşıyan başyazı sayısı 37, Nebizâde Ahmed Hamdi imzasını taşıyan başyazı sayısı ise 23'dür. *Türk Dünyası*'nda yer alan başyazılardan ikisinde Ali Cânib (Yöntem);³⁷ ikisinde A(yın) S(in) (Ömer Seyfeddin);³⁸ üçünde çift yıldız ve birinde Sivâsî imzaları bulunmaktadır. Ayrıca iki başyazı imzasız,³⁹ beş tanesi de tamamıyla sansürce çıkarılmış, yani "beyaz"dır.⁴⁰ 17 sayısında ise başyazı yer almamaktadır.⁴¹

Türk Dünyası'nda yer alan birçok imza arasında, ünlü yazarlarımız da bulunmaktadır. Biz bunlardan tespit edebildiklerimizi, hazırladığımız listede belirtmeye çalıştık. Fakat yazarların birçoğunun kimliğini tespit edemedik. Özellikle kısaltma veya müstear kullananların çoğunu olduğu gibi belirtmekle yetinmek zorunda kaldık. Bunların zaman içinde yapılmış ve yapılacak başka çalışmaların karşılaştırılması veya bütünleştirilmesi ile önemli ölçüde çözümlenebileceği kanaatindeyiz.

Türk Dünyası gazetesinde ve edebî ilâvesinde,⁴² -başyazarlar da dahil- muhabir veya okuyucu imzaları dışında tespit edebildiğimiz bütün imzaları -yayın tarihi sırasıyla- yer aldıkları sayıları belirterek şöyle sıralayabiliriz:⁴³

Kâzım Nâmi (Duru)	: 1,3,10,11,14,17,22,24,27,29,31, 34,40,44-47,76-79,81-94,95,(Eİ:2,4-7).
Mehmed Emin (Yurdakul)	: 1,3,(Eİ:1,3).
Ahmed Rasim	: 1-7,9,13-15,17,19,22.
Reşad Nuri (Güntekin)	: 1,8-10,12-15,17,(Eİ:3)

1981, s.198-199); 1926-1927 yıllarında İstanbul'da yayınlanan *Yeni Ses* gazetesinin başyazarlığını yapmıştır (Duman, *a.g.e.*, s.462); 1930-1931 yıllarında İstanbul'da *Halk Dostu* gazetesini yayınlamıştır.

37. Ali Cânib Yöntem (İstanbul 1887-1967): Edebiyat araştırmacısı, şair ve yazar. Maarifin muhtelif kademelerinde bulundu. Cumhuriyet devrinde milletvekilliği yaptı. Çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayınlandı. bk. *Türk Ansiklopedisi*, XXXIII, Ankara 1984, s. 453.

38. Hakkında bilgi için bk. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara 1992.

39. 52. ve 66. sayılar.

40. 9,21,67,69 ve 71. sayılar.

41. 5,16,18,20,23,28,35,48,53,55,56,60,61,65,68,73 ve 74. sayılar.

42. Edebî ilâvedeki yazıların sayılarını, parantez içinde ve Eİ kısaltması ile vermeyi uygun gördük.

43. Yazarların yazılarının adlarını, çok uzun bir liste oluşacağı düşüncesiyle vermedik. Bazı imzaların kimlikleri hakkındaki yardımlarından dolayı Doç.Dr. Ali Birinci Bey'e teşekkür ederim.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (Köprülü)	:1,6,17,19,20,23,55,56,(Eİ:1-7).
Ömer Seyfeddin	: 1-3,5,94,95,(Eİ:2).
Ağababa (Ali Fahri ?)	: 1,6,17,22,27,33,76,92,94,95
Nebizâde Ahmed Hamdi (Ülkümen)	: 2,4,6-8,12,13,15,19,25,
	26,30,33,37,38,42,43,49,51,54,57,62.
İbnürrefik Ahmed Nuri (Sekizinci)	: 6,7,57-60,62.
Akçuraoğlu Yusuf (Akçura)	: 9,36.
Doktor Osman Nuri (veya Osman Şevki):	: 9,36,58.
Ali Cânib (Yöntem)	: 11,17,27,58,64,(Eİ:1-5,7).
Hayreddin Rüşdü	: 17.
Yusuf Ziya(Ortaç)	: 17,27,33,38,46-55,57,58,62,
	64,68,80,(Eİ:1,3,5,7).
R. N(un)	: 26,36,45.
Bakteriyolog Server Kâmil (Tokgöz)	: 27.
R...	: 39.
Osman Zeki	: 45.
E(lif) S(in) (Orhan Seyfi Orhon)	: 45.
Fazlı Necib	: 45.
Doktor Âbiye Lah(?)	: 46.
Mustafa Kemal (Atatürk)	: 46,48,55,61,70,74.
E(lif) Seyfi (Orhan Seyfi Orhon)	: 49,(Eİ:4,6).
Eli'(?)	: 49,62
Hâlîde Edib (Adivar)	: 50.
Hakkı Nâşir (Celâl Sahir Erozan)	: 50,51,58.
İsmail Müştak (Mayakon)	: 51.
K(ef) N(un) (K.N. Duru)	: 52,59,64,65,73,76,84,94.
Faruk Nafiz (Çamlıbel)	: 52,63,66,71,95,(Eİ:4,6,7).
F(ahri) Celâleddin (Göktulga)	: 53,(Eİ:4).
(Ahmed) B (esim) Atalay	: 56,60,62,67,73.
E(lif) C.	: 56.
Ispartalı Hakkı	: 57,67,80.
A(yın) S(in) (Ömer Seyfeddin)	: 59,63.
Fâhir Nâmi	: 61.

Mustafa Nâmık (Çankı)	: 63,78,81,(Eİ:2).
Hâlid Fahri (Ozansoy)	: 64,68,71,72.
Yûşa	: 69.
A(yın) M(im)	: 69
Sivâsî	: 70.
Köstebek	: 70.
Ahmed Kerevî	: 73.
Ali Suad Salih	: 76, 82, 85.
Nâsîh	: 81.
Cevdet Paşa	: 81.
Ali Ekrem (Bolayır)	: 82.
Hasan Dündar	: 82.
B. Orhun	: 84.
E(lif) A(yın)	: 87.
Tevfik Rıfkı	: 87.
Ebu'l-adnan	: 88,89,91.
Ferruh Cezmi	: 88.
S(in)	: 90.
Salih Vecdi	: 90,90(mükerrer).
Ragıp Rıfkı (Özgürel)	: 92,93.
S(ad) Ş.	: 93.
İsmail Nureddin	: 94,95.
Zenon	: 94.
A(yın) Nahid	: 94,95.
Suad Salih	: 94.
Ahmed Muhtar	: 94.
M. Y.	: 94,95.
Kozanzâde Cenab Muhiddin (Kozanoğlu)	: 94,95.
Doktor Nâmi	: 95.
Celâl Tevfik	: 94.
Celâl Sâhir (Erozan)	: (Eİ:1).
Ali Suad	: (Eİ:1,6,7).
Remziye Salih	: (Eİ:6).

D. Muhtevası:

Türk Dünyası'nın, dönemin diğer birçok gazetesinden farklı olarak, haber ve yorumlarında Türkçülüğü ve Türk dünyasını daha fazla ön plana çıkardığı görülmektedir. Diğer gazetelerde olduğu gibi güncel haber ve yorumlara da yer vermiştir. Fakat asıl ağırlık Türklük ve Türkler yönündedir.⁴⁴ İstanbul'da yayınlanan bir gazete olarak İstanbul ve çevresine ait haberlerin yoğunluğu fazla olmakla beraber, millî hareket dolayısıyla Anadolu ile ilgili haberlerin de dikkate değer ölçüde gazeteye yansıdığı söylenebilir. Dış haberlerde bu dönemin diğer gazetelerinde de görüleceği gibi, ağırlık Paris Barış Konferansı'ndadır.⁴⁵

Türk Dünyası'nın 17 sayısı dışında hepsinde bir başyazı yer almıştır. Gündemdeki meselelerin genelde milliyetçi bir bakış açısıyla ele alındığı başyazılar dışında, aynı bakış açısıyla kaleme alınmış başka yazılar da vardır. Gazete sayfalarının demirbaşı gibi görünen tefrikaların *Türk Dünyası*'nda da önemli yer tuttuğu söylenebilir. Bu tefrikalar piyes, hikâye, hatıra ve inceleme, türünde olabilmektedirler.

Türk Dünyası'ndaki yazı dizileri arasında yer alan inceleme yazıları şunlardır: Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın,⁴⁶ "Âzeri Edebiyatı Tarihi" (17-56. sayılarda altı tefrika); B... Atalay'ın,⁴⁷ "Anadolu Şiveleri" (56-67. sayılarda dört tefrika); Mustafa Nâmık'ın, felsefeyle ilgili üç sayı devam eden tefrikası ve Ebu'l-adnan imzalı olup ormanlarımız üzerine kaleme alınan yazı dizisi. *Türk Dünyası* sayfalarında yer alan piyesleri şöyle sıralayabiliriz: İbnürrefik Ahmed Nuri (Sekizinci)⁴⁸ imzasını taşıyan iki komedi piyesten biri, "Dengi Dengine" adını taşımakta ve 6-7. sayılarda yer almaktadır, diğeri "Eski

44. Bu tür gazetelerin gerçek anlamda bir gazete fonksiyonunu yerine getirmekten çok, "günlük dergi" olarak nitelendirilmeleri mümkündür.

45. Dönemin bütün gazetelerinde dış haberler açısından dikkat çeken ortak özellik, dış haberlerde devrin Avrupalı büyük devletleri başta olmak üzere Avrupa ile ilgili haberlerin çoğunluğu oluşturmasıdır. Meselâ, herhangi bir Asya ülkesindeki önemli bir olay, herhangi bir Avrupa ülkesindeki sıradan bir haber kadar gazetelerde yer alamamıştır.

46. Hakkında bilgi için bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1982, ss. 411-415.

47. Hakkında bilgi için bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1977, s. 212-213.

48. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1990, s. 492; Alemdar Yalçın, *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1985.

Ziya (Ortaç)nın,⁴⁹ "Kördüğüm" adını taşıyan piyesi, 46. sayıda başlamakta ve 12 tefrika halinde 57. sayıda sona ermektedir. Bunlara ilâve olarak bir de tercüme piyes tefrikası yayınlanmıştır. Fransız yazar Oktav Mirbo (Octave Mirbeau)dan Kâzım Nâmi'nin tercüme ettiği "Fena Çobanlar", 76-95. sayılarda 12 tefrika halinde yer almıştır. Ahmed Rasim'in,⁵⁰ "Türk Özü Türk Sözü" başlıklı yazıları Türk kültürü ve tarihiyle ilgili olup aynı zamanda hatıra niteliğindedir. Hatıra-gezi türündeki bir yazı dizisi de Kâzım Nâmi'ye aittir. Millî Mücadele'nin başlarında (Ekim-Aralık 1919) Batı Anadolu'nun durumunu ele alan bu yazı dizisinde farklı başlıklar kullanılmıştır. Yedi yazıdan oluşan tefrikanın ilki 52, sonuncusu 84. sayıda yer almıştır. Ömer Seyfeddin'in manzum "Köroğlu Kimdi?" destanı da yazı dizileri arasında yer almaktadır (1-5. sayılar).

Türk Dünyası sayfalarında başka tercüme hikâye tefrikaları da bulunmaktadır. Ayrıca tefrikaların dışında birçok şiir, hikâye veya mizah türü edebî yazılar da yer almıştır.

Haber ve haber niteliğindeki konuların *Türk Dünyası*'nda genelde şu başlıklar altında yer aldığını görüyoruz: Hemen her sayıda İstanbul ve çevresine ait haberler kısa başlıklarla "İstanbul Haberleri" ana başlığı altında verilmiştir. İstanbul dışı veya Anadolu ile ilgili haberler "Taşra Haberleri" ana başlığı altında yer almıştır. Polisiye haberler "Zâbita Haberleri"; nadiren de olsa spor haberleri "İdman Haberleri"; dış dünyadan haberler "Son Haberler"; Paris konferansı ile ilgili haberler "Sulh Haberleri"; yabancı ülkelerle ilgili bazı haberler "Ecnebi Haberleri"; Osmanlı ülkesi dışında yaşayan Türklerle ilgili haberler "Türk Dünyası Haberleri"; seçimlerle ilgili haberler "İntihab Hazırlıkları" ana başlıkları altında verilmiştir. Gazetede zaman zaman "Kadın Dünyası" başlığı altında, Türk kadını, moda ahlâk ve aile gibi konulara yer verilmiştir. *Türk Dünyası*'nda yer alan reklâm ve ilânlar da azımsanmayacak ölçüdedir. Hemen her sayıda yer alan ilân ve reklâmlar bazen yarım sayfa, bazen de yarım sütun ama çoğunlukla bir-iki sütun yer kaplamaktadırlar. Son sayfada yer alan ilânlar arasında sık sık yeni eser, dergi vb. yayınlar duyurulmuştur. Bu arada *Türk Dünyası*'nın yanıltıcı reklâm ve tüketiciyi koruma kavramlarını da gündeme getirdiği söylenebilir. Nitekim daha ilk sayısında "Tavsiyelerimiz" başlığı altında, gazete okuyucularının birçok reklâmı karşılaştıkları ve hangi malın güvenilir

49. Hakkında bilgi için bk. *T.D.E.A.*, VII, s. 136-137. Hakkında gazetede yer alan şu ilân dikkat çekicidir: "Şair Yusuf Ziya Bey'in gazetemiz ve matbaamızla katiyyen hiçbir alâkası kalmadığı görülen lüzum üzerine ilân olunur." *Türk Dünyası*, 22 Kânun-ı evvel 1919.

50. Hakkında bilgi için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1989, ss. 117-119.

okuyucularının birçok reklâmla karşılaştıkları ve hangi malın güvenilir olduğunu anlayamadıkları belirtiliyor ve şöyle devam ediliyor: "*Türk Dünyası* buna kısmen mani olabilmek ümidiyle 'Tavsiyelerimiz' serlevhası altında büsbütün yeni tarzda bir ilân sütunu açıyor. Bu sütuna ancak münderecâtlarının sıhhatine emin olacağımız ilânları derc edeceğiz." Okuyucularına bir bakıma teminat verdiklerini belirten gazete, maksatlarının "umuma bir menfaat temininden " başka birşey olmadığını, hatta umumun menfaatlerine hizmet edenlerin ilânlarının bu sütunda ücretsiz dahi yayınlanabileceğini belirtiyor. Devamında "idarehanemiz bu gibi ilânları derc etmeden evvel ayrıca takibât ve tedkikatda bulunacak, ilânları derc edilmiş olanların verdikleri teminata muhalif hareketde buldukları sabit olunca muhterem kar'ilerine keyfiyeti derhal ihbar edecektir" denilmektedir.⁵¹ Nitekim bu sütunda sık sık "İş Arayanlar" başlığı ile bazen bir sütunu bulan ücretsiz ilânlar yayınlanmıştır.

E. *Türk Dünyası*'nda Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele:

Türk Dünyası gazetesinin yayınlandığı dönem, Mondros Mütarekesi uygulamalarının acı sonuçlarının görüldüğü ve özellikle Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Millî Mücadele hareketinin yaygınlık kazanarak ülkenin kaderinde söz sahibi olduğu dönemdir. İşgallerin sürdüğü, Sivas Kongresi ve Amasya Görüşmeleri'nin yapıldığı, Damat Ferid Paşa hükûmetinin görevden alınarak, Millî Mücadele hareketine ılımlı yaklaşan Ali Rıza Paşa hükûmetinin kurulduğu ve son Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerinin yapıldığı bir dönemdir.⁵² Şüphesiz sıraladığımız bu gelişmelerin Millî Mücadele tarihi açısından önemi büyüktür. Fakat biz burada yalnızca Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haber ve yorumları ana hatlarıyla vermeye çalışacağız.

Türk Dünyası'nın yayına başladığı tarih Damad Ferid Paşa dönemine tesadüf etmektedir. Bu dönemin basın tarihimizde bıraktığı iz de maalesef olumsuzdur ve bu durumdan tabii olarak muhalif veya millî harekete eğilimli olan gazeteler bir hayli etkilenmişlerdir. Hükümetin uygulamalarını eleştiren veya millî hareket ile ilgili bilgi veren haber ve yorumlar elden geldiğince sansür edilmiştir. Bu yüzdendir ki Erzurum Kongresi ile ilgili haber ve yorumlar gazetelerde yok denilecek

51. *Türk Dünyası*, 21 Ağustos 1919.

52. Bu dönem hakkında ayrıntılı bir çalışma için bk. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1983 ve *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II*, İstanbul 1992.

seviyededir.⁵³ *Türk Dünyası*'nın yayın hayatının başlarında Sivas Kongresi'nin toplanmasına rağmen gazeteye yansımadağı görülüyor. Fakat gazete milliyetçi bir çizgide yayın yaptığı için yorumlarında ülkenin içinde bulunduğu olumsuz durum sık sık dile getirilmiş ve milletin kaderine sahip çıkacağı inancı vurgulanmıştır.⁵⁴ Bir başyazısında, Mütareke'den sonra Türk milletini esarete düşürecek gelişmelerin yaşanmasına rağmen, birbirinin boğazına sarılmaktan ve yeni anlaşmazlık vesileleri bulmaktan başka birşey yapılmadığını ve buna rağmen kurtuluşun uzak olmadığını belirten Nebizâde Ahmed Hamdi, "Biz her nasıl olursa olsun bir mevcudiyet sahibi olmamızı değil, mevcudiyetimize sahib olmamızı istiyoruz" diyordu.⁵⁵ Vazife ve sorumluluk kavramlarının tuba ağacında olduğu gibi, önce devlet adamlarında aranması gerektiğini bir yazı konusu yapma ihtiyacı hisseden Kâzım Nâmi, kamuoyunun üstünde bir "hissiyât-ı amme" bulunduğunu ve kararsız gibi görünse de kolay kolay aldanmadığını belirttikten sonra şöyle devam ediyor:

"Anadolu'daki vaziyet nedir? Buna karşı hükûmet vazifesini iyi idrak etmiş, ona göre icabına tevessül eylemiş bulunmak lazımdır. Çünkü bir milleti, iki müteferrik sahada, birbirine zıd hislerle yaşatmak ne kadar mümkün değilse, bir memleketin millî vahdetine zarar verebilecek teşebbüslerin de muvaffak olabilmesi o kadar mümkün olamaz. (...) Varlık kavgasında idare adamlarıyla millet arasında gayet kuvvetli bir tesânüde ihtiyaç vardır".⁵⁶ Bu ifadelerden, millî hareketin haklılığının vurgulandığını anlamak zor değildir. Kâzım Nâmi aynı zamanda milletin millî hareketi özdeşleştirerek, bu haklılığın ülkeyi idare edenlerce de kabul edilir hale gelmesini arzuluyor. Başka bir yazısında Türk milletinin hak etmediği bir haksızlığa maruz kaldığını şu şekilde ifade ediyor: "Tarihi vesikalar ortaya çıktığı zaman Türk'ün neler yapmış olduğu meydana çıkacaktır. Böyle eş bulunmaz bir milletin, yüzbin türlü mahrumiyetler, müşküller içinde insanları şaşırtafedakârlıklarına karşılık, mukadderâtının esâret olması, Allah'ın gayretine dokunmaz mı?".⁵⁷ Bununla birlikte hak aramanın, meşru

53. Örnek olarak bk. Nejdet Bilgi, "Mütareke Döneminde İsmail Hâmi (Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VIII, İzmir 1993, s.149-150.

54. *Türk Dünyası*'nın Millî Mücadele'ye yakınlığını gösteren bazı belgeler için bk. Yücel Özkaya, *Millî Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara 1989, s. 36,38,39,74,76,79.

55. Nebizâde Ahmed Hamdi, "Türkiye'nin Bekası", *Türk Dünyası*, 1 Eylül 1919.

56. Kâzım Nâmi, "Vazife Telâkkisi", *Türk Dünyası*, 28 Eylül 1919

57. Kâzım Nâmi, "Ye's Küfüdür", *Türk Dünyası*, 23 Eylül 1919.

ve mukaddes bir görev olduğunu belirten Kâzım Nâmi, "Hakkını bilmeyenin, aramayanın da hakkına tecavüz ederler"; dolayısıyla, "Hak bilerek arayanındır" diyor ve bununla millî birliğe vurguda bulunarak, şu benzetmeyi yapıyor: "Halatın kuvveti, onu terki eden ince liflerin birbirine sıkı sıkıya sarılmış olmasındadır".⁵⁸

Türk Dünyası Ferid Paşa zamanında, sansür edilme endişesiyle millî harekete olan yakınlığını ancak bu şekilde dile getirebilmiştir. Bu zor durumdan bir ölçüde kurtulmasını sağlayan olay, Sivas Kongresi sonrasındaki gelişmeler dolayısıyla, Ferid Paşa hükümetinin görevden alınarak yerine Ali Rıza Paşa hükümetinin kurulması olmuştur (2 Ekim 1919). Nitekim *Türk Dünyası* bu olaya şöyle bir başlıkla yer vermiştir: "Muhakkak Bir Felâketin Önü Lillahi'l-hamd Alındı: Ferid Paşa Kabinesi İstifa Etdi".⁵⁹ Başka bir haberde Ferid Paşa yönetiminin baskıyla Anadolu'da çoktan beri var olan hareketi gizli tutmaya çalıştığı, sansür yoluyla duyulmasını engellediği, fakat Avrupa gazetelerinin bunları yazdığı için bu çabaların anlamsızlaştığı belirtiliyor.⁶⁰ Ferid Paşa ve hükümetiyle ilgili asıl değerlendirme gazetenin Nebizâde Ahmed Hamdi imzalı başyazısında yer alıyor: "Felâket muhakkakdı, Ferid Paşa, birinci ve ikinci kabineleriyle tuttuğu yolda, üçüncü kabinesiyle de devam etdi. Vatani, ahvâl-i umûmiyede lehimize hâsıl edecek tahavvülâta rağmen muhakkak bir felâkete doğru sürüklüyordu" şeklinde başlayan yazıda, Ferid Paşa'nın milleti zor durumdan kurtarmaya çalışmadığı, hatta çalışmak istemez gibi "millete âdetâ ilân-ı harb" ettiği, kabinelerinin "bu millet, bu memleket için hakiki bir kâbus" olduğu açıkça dile getirilmiştir. Yazının devamında, "Millet Ferid Paşa'yı istemiyordu ve istememekte de haklı idi. Çünkü Ferid Paşa zamanın adamı değildi. Milletın arzusu hilâfına iş görmekten âdetâ zevk alıyordu" deniliyor ve hükümetin nüfuzunun "Marmara sahillerinden öteye gitmez olduğu" vurgulanıyor. "Ferid Paşa bilhassa 'Kuva-yı Milliye'ye' karşı aldığı vaziyetle memlekete âdetâ hıyânet ediyordu" denildikten sonra, Anadolu hareketini "İttihadçı gayreti" olarak göstermeye çalışan Ferid Paşa'nın sadarettten uzaklaşmasının, "izmihlâl-i katimiz"i ortadan kaldırdığı vurgulanıyor. Yazının son kısmında da Ali Rıza Paşa kabinesiyle kurtuluşa doğru önemli bir adım atıldığı belirtiliyor.⁶¹ Bu başyazının, Millî Mücadele dönemi İstanbul basınında, Ferid Paşa ile ilgili en ağır ithamları içeren yazılar arasında yer aldığı söylenebilir.

58. Kâzım Nâmi, "Hak Bilerek Arayanındır", *Türk Dünyası*, 30 Eylül 1919.

59. *Türk Dünyası*, 3 Teşrin-i evvel 1919.

60. "Anadolu Harekâtı", *Türk Dünyası*, 3 Teşrin-i evvel 1919.

61. Nebizâde Ahmed Hamdi, "Kâbusdan Sonra", *Türk Dünyası*, 3 Teşrin-i evvel 1919.

Anadolu'daki hareketle ilgili haberlerin dikkat çekecek kadar arttığını gördüğümüz *Türk Dünyası*'nın 4 Ekim tarihli sayısında "Kuva-yı Milliye Namına Verilen Muhtıra"⁶² başlığı altında, Heyet-i Temsiliye tarafından İtilâf Devletleri ile tarafsız devletlerin İstanbul temsilcilerine verilen 25 Eylül 1335 tarihli muhtıra metni yer alıyor. Metinde millî hareketin "müdâfaa-i meşrua" olduğu, bunun Erzurum ve Sivas kongreleriyle duyurulduğu ve gayr-i müslim unsurların aleyhtarı bir hareket gibi gösterilmesinin yanlış olduğu vurgulanıyor. Bir sonraki sayıda "Anadolu'daki Millî Hareket Nasıl Başladı?" başlığı altında, hareketin başlangıcından o güne kadar geçirdiği safhalar ele alınmaktadır.⁶³ "Kahraman Mustafa Kemal Paşa" altbaşlığında, "Anafartalar kahramanı Erkânı Harbiye Mirlivası Mustafa Kemal Paşa, Ferid Paşa zamanında İstanbul'dan uzaklaştırılmış, Erzurum'a Üçüncü Ordu müfettişi olarak gönderilmişti" denildikten sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gittiği sıralarda bölgedeki Ermeni tehdidi ve bu tehdidin zayıflatılması anlatılıyor. Vatan müdâfaasında giriştiği bu ilk harekette başarılı olan Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında birçok genç kahramanların birleştiğini ve birlikte "İstanbul'da âdicesine bir inadla memleketi felâkete sürükleyen Damad Ferid Paşa'ya karşı vatan müdâfaasına" başladıkları vurgulanıyor. Ardından Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarla valileri millî harekete çağırmasına değiniliyor. "Aydın Vilayetindeki Hareketler" kısmında, Batı Anadolu bölgesinde işgal öncesi ve sonrasındaki millî faaliyetler özetlenmektedir. "İstanbuldaki Hükûmet" kısmındaki ifadeler ise çok nettir: "İstanbul'daki hükûmet, ilk günler (Hareket-i Milliye) sözlerinin tesiri altında şaşkıncı. Bilahare Ali Kemal Dâhiliye Nâzırı oldu. Aklı başına geldi. Sonra bîçare biz İstanbul'da bulunanlar, öyle şeylere şahid olduk ki, ölüm bile bu ihanetler karşısında duyduğumuz nefreti ve istikrahi kalbimizden silemeyecektir. (...) Bir kelime ile (bizi kurtaran) bu hareketler (...) cinayet, şekavet diye taşif edildi. (...) Fakat hak daima hainleri perişan eden bir kuvvettir".

Türk Dünyası bu tür bir yayınlı, âdetâ geçmiş günlerin acısını çıkarmaktadır. Benzer haber ve yorumların bir örneği de 6 Ekim tarihli sayısında vardır.⁶⁴ "Millî Hareketin Maksadı, Gayesi, İcraatı" başlıklı haberde; Erzurum ve Sivas kongreleri anlatıldıktan sonra Ferid Paşa'nın gelişmelere bakışı özetleniyor. Ardından "Kuva-yı Milliye'nin icraatına dair bir iki vesika" verilerek, önemi vurgulanıyor. Gazetenin diğer haberleri arasında da Mustafa Kemal Paşa ve millî hareket önemli yer tutuyor. Kâzım Nâmi imzalı

62. *Türk Dünyası*, 4 Teşrin-i evvel 1919.

63. *Türk Dünyası*, 5 Teşrin-i evvel 1919.

64. *Türk Dünyası*, 6 Teşrin-i evvel 1919.

başyazıda ise yeni hükûmetin kurulmasından sonra Anadolu'daki hareketin birlik ruhunu canlandırdığı belirtilerek, ittihatçı-İtilâfçı gibi kavramların bir kenara bırakılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁶⁵ Türk'ün ölmediğini ve "Türk birliği"nin gözle görülür elle tutulur hale geldiğini belirten Kâzım Nâmi, yazısına şöyle devam ediyor: "Şimdi bize düşen, bu birliği gücümüz yetdiği kadar genişletmek, kuvvetlendirmektir. Hâlâ garazlı ivazlı sözler, birbirlerini tahkirler, kötü kötü dedikodular, asılsız ithamlar hiç de iyi birşey değildir. Bunları yapanlar, yapmakda ısrar edenler, Türk birliğine ihanet etmiş olurlar, en korkunç vatan haini addedilmeleri de pek tabiidir". Kâzım Nâmi sözü başına da getirerek, "Bir zaman gelecek ki bizim sütunlarımız, haleflerimizin yüzünü kızartacak. Bari artık bu kirli, bu vicdan yakan yolda yürümekten vaz geçelim" diyor.

Gazetenin 9 Ekim tarihli sayısında yeni hükûmetin beyannâmesinin ele alındığı bir başyazı, beyannâmede vaadedilen seçimlerle ilgili bir haber ve hükûmetle Kuvâ-yı Milliye arasındaki görüşmelerin anlatıldığı diğer haberler yer almaktadır. Nebizâde Ahmed Hamdi imzalı başyazıda,⁶⁶ "ehemmiyetsiz bir iki cümle" dışında beyannâmede kusur bulunmadığı; Anadolu'daki hareketle hükûmet arasında ortak duygular olduğu vurgulanıyor ve bazı eksiklikler dile getiriliyor: "Ali Rıza Paşa kabinesinin, Anadolu ile merkez arasında mevcut ihtilâfları ne suretle hal ve tesviye edeceğine dair beyannâmede bir kayıd görmeyince, vaziyetin elan lâyıkiyle tenevvür etmemiş olduğunu iddiada bittabi haklı oluruz" diyen Nebizâde Ahmed Hamdi, bu duruma örnek olarak şimdiye kadar yapılan görüşmelere rağmen, "derhal tevessül edilebilecek bazı icraatın" ertelenmesini gösteriyor. Bununla birlikte ümitsiz olmadığını da ilâve ediyor.

Türk Dünyası'nın 10, 11 ve 13 Ekim tarihli sayılarında aynı şekilde yer alan kısa bir haberde, teşkilât-ı milliyenin fırkacılık gayreti içinde bulunmadığına delil olarak teşkilâtın kabul ettiği şu yemin metni veriliyor:

"Saadet ve selâmet ve vatan ve milletden başka Kongre'de hiçbir maksâd-ı şahsî takib etmeyeceğime, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma, mevcut firak-ı siyasiyeden hiç birisinin âmâl-i siyasiyesine hâdim olmayacağıma vallahi billahi".⁶⁷

Gazetenin 12 Ekim tarihini taşıyan sayısında, "Millî Kuvvetler ve Gayr-i Müslimler" başlıklı haberde, millî kuvvetlerin gayr-i müslimlere karşı menfi bir tutum içinde olduğu yolundaki söylentilere cevap mahiyetinde

65. Kâzım Nâmi, "Türk Birliği", *Türk Dünyası*, 6 Teşrin-i evvel 1919.

66. Nebizâde Ahmed Hamdi, "Beyannâmeden Sonra", *Türk Dünyası*, 9 Teşrin-i evvel 1919.

67. *Türk Dünyası*, 10,11,13 Teşrin-i evvel 1919.

bilgiler veriliyor. Ayrıca Trakya'daki millî hareketle ilgili bir açıklama ile Mustafa Kemal Paşa'dan Dâhiliye Nezâreti'ne 11 Ekim'de üç mühim telgraf geldiği haberi yer almaktadır.⁶⁸

Türk Dünyası'nda Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haber ve yorumlar Ali Rıza Paşa hükûmetinin kurulduğu ilk günlerdeki seviyede olmamakla beraber süreklilik göstermektedir. 13 Ekim günkü sayısında yer alan ve "Mustafa Kemal Paşa'nın Rize Belediye Âzâsından Hakkı Bey'e Mektubu" başlığını taşıyan haberde mektubun metni veriliyor.⁶⁹ 28 Eylül 1335 tarihini taşıyan mektupta, "Rize'nin kahraman vatanperver halkı"nın hisleri takdir edildikten sonra, İstanbul ve İtilâf Devletleri temsilcileriyle yapılan görüşmelerden kısaca söz ediliyor ve İtilâf Devletleri'nin artık iç işlerimize karışmayacakları sözünü verdikleri belirtiliyor. 15 Ekim tarihli sayısında, "Mustafa Kemal Paşa'nın Mühim Bir Raporu" başlığıyla, Yedinci Ordu Kumandanı iken sunduğu raporun metni yayınlanmıştır.⁷⁰ 18 Ekim tarihli sayıda Mustafa Kemal Paşa'nın, âyândan Müşir Fuad Paşa'ya gönderdiği bir mektupla, "Kuvâ-yı Milliye'nin âmâl ve makasidini" Padişah'a arz ederek, Ferid Paşa'nın istifasını sağladığı için kendisine teşekkür ettiğini belirten haber yer almaktadır.⁷¹ Mustafa Kemal Paşa, Rauf, Bekir Sâmî ve Kara Vasıf Beyler'den oluşan heyetin Amasya'ya hareket ettiklerini bildiren, 17 Ekim tarihli telgraf haberi 20 Ekim tarihli sayıdadır.⁷² 22 Ekim tarihli sayıda, Mustafa Kemal Paşa'nın Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin *Neologos* gazetesinde yer alan ve millî hareketten korkan Ermeniler'in birçok vilayetten göç ettikleri şeklindeki iddiasını reddeden ve Patrik'in "milletin sırf hukuk-ı millîsini müdâfaa emeliyle vücuda getirdiği vahdeti bir Ermeni veya anâsır-ı gayr-i müslime aleyhdârlığı ile şaibedâr etmek" istediğini belirten bildirisi yer almaktadır.⁷³ Aynı sayıda Mustafa Kemal Paşa'nın rütbelerinin iadesi konusunda *Monitör Oryantal (Monitor Oriental)*de yer alan bir haber yalanlanmaktadır. 25 Ekim tarihli sayıda da Kuvâ-yı Milliye'nin seçimlerle ilgisine, Sivas'taki duruma ve Mustafa Kemal Paşa'nın *Tan* gazetesinden aktarılan mülâkatına yer verilmiştir.⁷⁴ Bazı İstanbul gazetelerinde yer alan, Sivas'tan 200 imzalı Kuvâ-yı Milliye aleytan bir telgraf geldiği yolundaki haberlerin yanlış olduğunu açıklayan, "Sivas

68. *Türk Dünyası*, 12 Teşrin-i evvel 1919.

69. *Türk Dünyası*, 13 Teşrin-i evvel 1919.

70. *Türk Dünyası*, 15 Teşrin-i evvel 1919.

71. *Türk Dünyası*, 18 Teşrin-i evvel 1919.

72. *Türk Dünyası*, 20 Teşrin-i evvel 1919.

73. *Türk Dünyası*, 22 Teşrin-i evvel 1919.

74. *Türk Dünyası*, 25 Teşrin-i evvel 1919.

Telgrafının "Esası ve Mahiyeti" başlıklı haber, gazetenin 26 Ekim tarihli sayısında yer almıştır.⁷⁵ Haberde telgrafın, Şeyh Receb isminde falcılıkla uğraşan biri tarafından ve üç imzalı olarak gönderildiği belirtilmektedir.

Türk Dünyası Millî Mücadele kadrosunda yer alan şahısları da tanıtmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda 27 Ekim'de Bekir Sâmî Bey⁷⁶ ve 6 Kasım'da da Refet Bey⁷⁷ hakkında bilgi verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele'nin muhtelif safhalarında bazı gazetelerin verdiği desteği takdirle karşılamıştır. Bunun bir örneği de *Türk Dünyası*'na gönderdiği şu telgraftır:

"Der Aliyye'de *Türk Dünyası* gazetesine

Amasya, 25 Teşrin-i evvel- Bir haftadan beri Amasya'dayız. Daha bir iki gün burada kalmak niyetindeyiz. Tekzibe lüzum gösterecek rivayet üzerine âcizlerini lütfen hatırladığınızdan dolayı suret-i mahsusada teşekkür ederiz.

Heyet-i Temsiliye Namına

Mustafa Kemal".⁷⁸

Türk Dünyası'nın 10 Kasım tarihli sayısında "Sivas Kongresi'nin Millî Kongre'ye Cevabı" başlıklı bir haber yer almaktadır.⁷⁹ Haberde daha önce Millî Kongre'nin Sivas Kongresi Heyet-i Temsiliyesi'ne çektiği, seçimlerle ilgili telgrafa karşılık olarak, "Heyet-i Temsiliye Namına Mustafa Kemal" imzasıyla çekilen telgraf metnine yer verilmiştir. Telgrafta Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin seçimlerde tarafsız olduğu ve hakkında ortaya atılan söylentilerin asılsız olduğu vurgulanmaktadır. 14 Kasım'da, Mustafa Kemal imzalı olup Antep, Maraş ve Urfa'nın Fransızlarca işgalini protesto eden telgraf metni ile Demirci Mehmed Efe imzalı bir tamim metni yer almaktadır.⁸⁰

75. *Türk Dünyası*, 26 Teşrin-i evvel 1919.

76. *Türk Dünyası*, 27 Teşrin-i evvel 1919.

77. *Türk Dünyası*, 6 Teşrin-i sâni 1919.

78. *Türk Dünyası*, 28 Teşrin-i evvel 1919.

79. *Türk Dünyası*, 10 Teşrin-i sâni 1919. *Türk Dünyası* Millî Kongre'nin telgrafını "gaf" olarak değerlendirmiştir. bk. "Millî Kongre'nin Telgrafnâmesi", *Türk Dünyası*, 6 Teşrin-i sâni 1919. Millî Kongre aldığı bu tepkiler üzerine, yeni bir beyannâme yayımlayarak durumunu -biraz da tevîl yolunu seçerek- düzeltmeye çalışmıştır. bk. "Millî Kongre'nin Beyannâmesi", *Türk Dünyası*, 11 Teşrin-i sâni 1919.

80. *Türk Dünyası*, 14 Teşrin-i sâni 1919. Demirci Mehmed Efe imzalı tamim şu şekildedir :

"Sefillerin İftiralarına Karşı Bir Tamim

Nazilli: 8 Teşrin-i sâni 335

Türk Dünyası'nda yayınlanan ve Millî Mücadele tarihi açısından da dikkate değer gördüğümüz Kâzım Nâmi'nin Batı Anadolu hatıralarına da değinmek gerekiyor. 16 Ekim 1919'da İstanbul'dan yola çıkan Kâzım Nâmi'nin 40 gün süren Batı Anadolu gezisi⁸¹ sırasında gönderdiği yazılarının ilki Bandırma'dandır.⁸² Yazıda Bandırma'da önemli bir asayiş meselesi bulunmamakla beraber, bir Rum çetesinin halen şekavete devam ettiği, Yunan işgalinden kaçan muhacirlerin bir kısmının burada ve perişan durumda oldukları, içki alışkanlığının zararlı boyutlara ulaştığı gibi bilgiler bulunmaktadır. İkinci yazı Balıkesir'den gönderilmiştir.⁸³ Yazıda Balıkesir'deki eğitim ve sağlık kurumlarıyla Mutasarrıf Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey'in önderlik ettiği milli hareketin faaliyetleri hakkında bilgi veriliyor. Üçüncü yazı Soma'dan gönderilmiştir.⁸⁴ Bu yazıda Soma'da halkın yaşayışından örnekler verildikten sonra, burasının millî kuvvetlerin önemli cephelerinden birisi durumunda olduğu belirtiliyor. Kırkağaç'tan gönderdiği dördüncü yazıda,⁸⁵ işgal alanları dışında güvenliğin mükemmel olduğunu belirten Kâzım Nâmi, burada millî kuvvetlerin yoğun bir şekilde gücünü artırma çabası içinde olduğu gibi, millî duyguların da çok canlı olduğunu vurguluyor. Kâzım Nâmi Akhisar ve çevresini anlattığı beşinci yazısında⁸⁶ buradaki Yunan mezâlimi ile halkın sosyal ve ekonomik durumu başta olmak üzere muhtelif konulara değiniyor. Altıncı yazısını⁸⁷ Salihli'den gönderen Kâzım Nâmi, bu yazısında özellikle Çerkez Ethem'in ağabeyi

Bir taraftan İstanbul'da ve Avrupa'da Türklerin Hristiyanları katletmeye hazırlandıklarına dair yalan haberler neşr edilmekte bir taraftan da vicdan ve namusunu para mukabilinde satan dindaşlarımız da bazı sefillerin Anadolu içinde dolaşarak anâsır-ı muhtelifeyi yekdiğeri aleyhine teşvik ve kanlı hadiseler çıkarmağa gayret ettikleri haber alınmıştır. Bu gibi teşebbüslere mani olmak için şübheli eşhâsın hafî tarassud altına alınması ve Kuvâ-yı Milliye merkezlerinin vukuatdan haberdar edilmesi lüzumunu ehemmiyetle rica ederim.

Aydın ve Menteşe Havalisi Kumandanı
Demirci Mehmed Efe"

81. Kâzım Nâmi bu gezisini *Türk Dünyası*'na hissedar ve abone bulmak amacıyla yaptığını belirtmektedir. bk. Duru, *Cumhuriyet Devri*, s. 3.

82. K(âzım) N(âmi), "Taşra Mektupları", *Türk Dünyası*, 19 Teşrin-i evvel 1919.

83. K(âzım) N(âmi), "Balıkesir'de Millî Ordu Teşkilâtı", *Türk Dünyası*, 26 Teşrin-i evvel 1919.

84. *Türk Dünyası*, 5 Teşrin-i sâni 1919.

85. K(âzım) N(âmi), "Taşra Mektupları", *Türk Dünyası*, 4 Teşrin-i sâni 1919.

86. K(âzım) N(âmi), "Kuvâ-yı Milliye Cebhelerinde", *Türk Dünyası*, 13 Teşrin-i sâni 1919.

87. K(âzım) N(âmi), "Seyahat Hatıraları: Garbî Anadolu'da", *Türk Dünyası*, 1 Kânun-ı evvel 1919.

Reşid'le yaptığı görüşmeyi ve İzmir Valisi Rahmi (Aslan) Bey'in oğlunun kaçırılması hakkında belge ve bilgiler veriyor. Kâzım Nâmi son yazısında da Salihli ve çevresini anlatıyor.⁸⁸ Ayrıca efelerle yaptığı görüşmelerin yanında, efelik ve zeybeklik üzerinde duruyor.⁸⁹

Kâzım Nâmi Batı Anadolu gezisinden sonra yazdığı ve gözlemlerinin değerlendirmesi sayılabilecek başyazısına⁹⁰ şöyle başlıyor: "Göğde Anadolu, baş da İstanbul olmak lâzım.(...) Göğde sağlam, asırların yığıldığı felaketlere, son harbin getirdiği yoksulluklara, acıara, sayısız hastalıklara rağmen yine sağlam". Başın, yani İstanbul'un ise hasta olduğunu vurgulayan Kâzım Nâmi, "Onu besleyen Anadolu, çok, ümid edilmeyecek kadar çok sağlamken, İstanbul, İstanbul'un münevver, müdebbir denilen tabakası hastadır" diyor. Aydınların kendi ülkesi ve insanına karşı ilgisizliğini de dile getiren Kâzım Nâmi, yazısını şu sözlerle bitiriyor: "Hayat Anadolu'da, ruh Anadolu'dadır. Onu anlamadıkça, onu öğrenmedikçe, onunla başbaşa, cancana vermedikçe, İstanbul hastalıklıdan kurtulamayacaktır". Kâzım Nâmi'nin bu sözleriyle gerçekte millî hareketi vurguladığını, ülkenin ve milletin kurtuluşunu Millî Mücadele hareketinde gördüğünü söylemek mümkündür.

Sonuç:

Millî Mücadele'nin başlarında İstanbul'da yayınlanan ve millî hareketi destekleyen gazetelerden biri olarak *Türk Dünyası*'nın basın tarihimiz açısından, bazı önemli özelliklere sahip olduğu görülmektedir. *Türk Dünyası* dönemin bazı milliyetçi yazar ve aydınlarının da sesi olma özelliğine sahiptir. Ayrıca edebiyat ve tarih araştırmalarına katkıda bulunabilecek bir yayın organıdır. Millî Mücadele tarihinin ayrıntıda da olsa, birtakım boşluklarını doldurabilecek bilgi ve belgeler, *Türk Dünyası* sayfalarında bulunmaktadır. Dönemin birçok olayı ile ilgili bilgileri, basının durumunu ve özellikle fikir alanında, Milliyetçilik-Türkçülük düşüncesinin belgelerini, yine *Türk Dünyası*'ndan elde etmek mümkündür.

88. K(âzım) N(âmi), "Anadolu Hatıraları", *Türk Dünyası*, 9 Kânun-ı evvel 1919.

89. Kâzım Nâmi'nin bu yazılarında önemli ölçüde sansür izi bulunmaktadır ki, bu da bize Ali Rıza Paşa hükümetinin kurulmasından sonra, basında milli hareketle ilgili haberlerin yayınlanmasına izin verilmekle beraber, bunun gerekli seviyenin çok altında kalmasının nedenini gösteriyor.

90. Kâzım Nâmi, "Göğde ile Baş", *Türk Dünyası*, 1 Kânun-ı evvel 1919.